

לוי ארנז

בנתיבי הצלה והעפלה

ראשית הבריחה מרומניה

קיבלתי על עצמי את התפקיד, והכנתי עם פלגי רשימה של חברים מכול תנועות הנוער, שבאמצעותם ניתן יהיה לסייע להעברת הפליטים מרומניה. "אני נוסע כבר מחר לארץ", אמר לי פלגי, "תפנה לתנועות הנוער ותבקש את האנשים האלה לפעולה כללית, לא תנועתית". למבצע החילוץ המתוכנן קראנו "טיול". טיול היה שם הקוד בתנועות הנוער להברחת גבולות בתקופת מלחמת העולם השנייה ובאופן טבעי המשכנו להשתמש בו.

האנשים שברשימה, חברי תנועות הנוער בבודפשט, היו מנוסים עד מאוד בכל הקשור ב"טיולים". אחדים מהם, כמו ידידי מימיש, או פרץ רבס, איש "מכבי הצעיר", ערכו את ה"טיול" הראשון שלהם עוד באביב 1942, כאשר חצו את הגבול להונגריה עם תחילת הגירוש של יהודי סלובקיה לפולין. צבי גולדפארב, מנהיג תנועת "דרור" בבודפשט, התנסה ב"טיול" עוד קודם לכן. כבר באביב 1941 ברח מפולין לסלובקיה ומשם הגיע מאוחר יותר להונגריה. את הניסיון העיקרי ב"טיול" רכשו אנשי תנועות הנוער בבודפשט לאחר הכיבוש הגרמני ב-19.3.44 ועד לשחרור העיר ב-18 בינואר 1945. באמצעות נתיבי בריחה שנסללו דרך טרנסילבניה, הוברחו למעלה מ-1,000 חברים בתנועות הנוער לרומניה ויחד עימם עוד אלפי יהודים נוספים. במקביל, התמחו אנשי המחתרת בהונגריה בייצור תעודות מזויפות, אשר בחלקן שימשו את הבורחים ובחלקן (הגדול יותר) שימשו להישרדות בבודפשט עצמה. בשיא פעילותם, לקראת סוף המלחמה, זייפו אנשי המחתרת בהונגריה כ-120,000 תעודות חסות שוויצריות, שסייעו להצלתם של עשרות אלפים מיהודי בודפשט. הניסיון שרכשו בהברחת גבולות, זיוף תעודות ופעילויות מחתרת שונות,

הועמד עתה לרשות מבצע העברתם של הפליטים מרומניה בדרך לאוסטריה. מקרב פעילים מנוסים אלה לא היה קשה להקים ועדה בין-תנועתית לנושא ה"טיול". בין הפעילים באותה ועדה זכורים לי – פרץ רבס, איש "מכבי הצעיר", טיבור רוזנבאום מ"בני עקיבא", רפי רוזנברג מ"הנוער הציוני", צבי גולדפארב מ"דרור", משה פיל ואפרא טייכמן מהשומר הצעיר ומאוחר יותר גם מימיש. ועדה זו התכנסה לישיבה תוך זמן קצר וכך הונח היסוד לתחילת הפעילות בבודפשט. מבחינות מסוימות היוותה הועדה הזו המשך לוועדות קודמות שעסקו ב"טיולים". החידוש היה בהקמתה אד-הוק של ועדה בין-תנועתית שנועדה לטפל בחילוף הפליטים מרומניה.

באחת הישיבות הראשונות כבר דובר על הרלפת השם מ"טיול" ל"בריחה". המונח "טיול" היה כבר ידוע יותר מדי במוסדות ההוגריים וחששנו שהם יגלו מייד למה הכוונה. לגלות מה זאת "בריחה" ייקח להם יותר זמן. עם זאת, בתקופה הראשונה עדיין המשכנו להשתמש בעיקר במונח "טיול".

אל תזוז! הרוסי כאן!

מטרתנו הראשונה היתה להוציא את 2,500 החלוצים מרומניה ולהעביר אותם לגראץ באוסטריה, ומשם בעזרת הבריגאדה, לאיטליה. לא העלינו על דעתנו ש"הבריחה" תהפוך למבצע גדול ומתמשך. ראינו בה מבצע חד-פעמי, שנועד להבטיח שאותם חלוצים שהגיעו לרומניה לא יילכדו בידי הרוסים ויוגלו לסיביר.

גראץ היתה עדיין בידי הרוסים, אך היתה אמורה לעבור מאוחר יותר לידי הבריטים. שיערנו שיהיה קל יותר להניע את היהודים מרומניה בתוך שטח הכיבוש הרוסי ולרכז אותם בגראץ, כך שיוכלו לעבור אוטומטית לשטח הכיבוש הבריטי, בבוא העת, מאשר לנסות להעביר אותם כבר עתה משטח הכיבוש הסובייטי לאזור אמריקני או בריטי. התוכנית שינתה את כיוון תנועתם של היהודים בכמעט 180 מעלות. עד אז נדדו היהודים מפולין לרומניה, ואילו כעת ביקשנו להפוך את כיוון תנועתם, להוציא אותם ממזרח אירופה למרכז ומשם, באמצעות הבריגאדה, לאיטליה. לכיוון ההפוך היה היבט חשוב נוסף. בדרכם לרומניה, באביב 1945, עברו החלוצים מפולין דרך שטחי הונגריה וסלובקיה ונעזרו ביהודים מקומיים שסייעו להם בדרכם. בחלק מהמקומות

הסמוכים לגבול ישבו, אפוא, אנשים מנוסים שהמשיכו לסייע לנו בפעולת "הטיול" בכיוון ההפוך.

התחלנו בפעילות. יצרנו קשר עם אנשי ההנהגות של תנועות הנוער הפולניות שישבו באותה עת ברומניה, שבראשם עמדו אבא קובנר וצבייה לובטקין, שדגלו באיחוד כל תנועות הנוער לפעילות משותפת במסגרת שנקראה "החטיבה".

כשהחלטנו לרכו את הפליטים בגראץ, הפכה בודפשט לנקודת מעבר מרכזית. מרומניה נשלח מרדכי רוזמן, איש החטיבה והשומר הצעיר, ממנהיגי המחתרת ברוסיה, ולימים מפקד המעפילים באקסודוס וחבר העוגן. הוא הצטרף אלינו לפעילות בבודפשט ועד מהרה הפך להיות לאדם מרכזי במקום. הדבר הראשון שעשינו היה להקים נקודת מעבר בבודפשט - מקום שבו יוכלו הפליטים ללון ולקבל אוכל. בנושא זה טיפל מימיש, שקם ממיטת חוליו. הוא השיג באמצעות הג'וינט בית מלון גדול, שאומנם לא נראה במצב טוב, אך ניתן היה להלין בו אנשים. היו ימים שהמלון אירח אפילו אלף איש. את בעיית ההזנה פתרנו בסיוע הג'וינט שהקים במלון מטבח עבור הנוסעים. גייסנו מספר מורי דרך מתנועות הנוער, שניים - שלושה חברים מכול תנועה. חלק ממורי הדרך נסעו לבוקרשט וסייעו להביא את החלוצים לבודפשט. אחרים נשלחו לנקודות המעבר בגבול שבין הונגריה לאוסטריה - סומבטהיי וסנטגוטהארט. הורינו לפעילים בנקודות המעבר לגייס לעזרתם חלק מהפליטים שעוברים דרכם. בין אלה היו גם ילדים, כי הרוסים לא נטו לפגוע בילדים. היה שם ילד קטן, שהיה מסייע לאנשים במעבר הגבול וכשהיה רואה רוסי, היה צועק: "עצור! אל תזוז! הרוסי כאן!"

לאחר שחצו את הגבול ונתקלו לפתע בחייל בריטי, היו היהודים נשכבים והילד היה צוחק: "גם לפני בריטי אתה נשכב? מה אתה, טיפש? הבריטים לא עושים שום דבר."

תוך עשרה ימים מילאנו כל חדר פנוי בגראץ. באמצעות שליחים נוצר קשר גם עם אנשי תנועות הנוער בפולין, שמעתה אמורים היו לשלוח פליטים ישירות אלינו ולא לרומניה. שלחנו את אחד הבחורים לעיר צ'ופ, על הגבול בין הונגריה לקרפטורוס שסופחה לאוקראינה באותם ימים. השליח התבקש לשלוח יהודים הנושאים תעודות פליט של הצלב האדום לבודפשט. אם יגיעו יהודים עם תעודות של הצלב האדום, אמרנו לבחור, שלח אותם לבודפשט. שליחים נוספים יצרו קשר עם אנשי הבריגאדה באוסטריה והודיעו להם

להתכונן לקראת בואם של המוני פליטים לגראץ. מאוחר יותר הגיעה אלינו לבודפשט משלחת ראשונה של אנשי הבריגאדה והקשר עימם התהדק. חשוב לציין שאנשי הבריגאדה יכלו לפעול רק בשטח הכיבוש האנגלי והם טיפלו בבורחים רק בהגיעם לאוסטריה.

עם ארגון רשת הקשר התחילו להגיע קבוצות של החלוצים. מרביתן היו בנות עשרה אנשים, ועל כל אחד מהן היה מופקד ראש קבוצה. ביום הראשון הגיעו ארבע קבוצות, לאחר מכן עשר קבוצות ובמהרה גבר והלך זרם הבורחים. היו ימים שבהם הגיעו אפילו שלושים קבוצות. לבודפשט הם התקבלו בנקודת הבריחה, שנוהלה על ידי מרדכי רומן. כאן קיבלו תעודות מזויפות, שאפשרו להם להמשיך לנוע ברכבות, וכן מעט כסף וציידה לדרך. בנוסף לכך, כל ראש קבוצה בת עשרה אנשים קיבל קילוגרם אחד של בשר חזיר. על ראש הקבוצה היה למסור את הבשר בגראץ, כי באוסטריה שרר מחסור גדול במזון והבשר היווה מטבע עובר לסוחר. באמצעות בשר החזיר שנשלח מבודפשט ונמכר בגראץ ניתן היה לממן את המשך הבריחה.

הקניין העיקרי של בשר החזיר היה יהודי דתי בשם רוזנברג, שאחרי כן הפך לבנקאי גדול בשווייץ. שאלתי אותו איך הוא בודק את בשר החזיר בלי לטעום ממנו והוא ענה: "סמוך על החושים שלי". תוך עשרה ימים מילאנו כל חדר ומלון פנוי בגראץ. בסוף יולי 1945 הועברה שיירה גדולה של פליטים לאיטליה באמצעות משאיות של הבריגאדה וערב כניסתם של הבריטים, ב-8.8.1945 הועברו כ-1800 פליטים נוספים. דווקא לאחר כניסתם של הבריטים לגראץ נוצרו קשיים בהעברת הפליטים לאיטליה, וגראץ המשיכה לקלוט בורחים שהגיעו דרך הונגריה. נוכחנו שמספר החוזרים מרומניה גדול בהרבה ממה ששיערנו. למדנו גם שבין הפליטים היו גם סוחרים שניצלו את הפרשי המחירים בין הארצות. היה קל מאוד לעבור את הגבול מרומניה להונגריה. הבורחים היו מגיעים לגבול בלילה, עוברים אותו ברגל עד לתחנת הרכבת הקרובה ומשם נוסעים ברכבת לבודפשט.